

שלום־עליכם.

בערדיטשעווער טהעאטער

בערדיטשעווער רעסטאראנען.

בערדיטשעווער וויין און שכּורים.

HEBREW PUBLISHING COMPANY,
83-85-87 Canal Street, New York.
1910.

שוין ערשיענען אין בוך־פארם

דער בעריהמטער ראָמאן

די שעהנע אראבעללא

— פון —

קאטול מענדעס

וועלכער איז געווען געדרוקט אין „פאָרווערטס“ אין פאָרטזעצונגען, און
האט געמאכט די גרעסטע סענסיישאן צווישען
דעם גאנצען לעזע־פובליקום.

דער ראָמאַן „די שעהנע אַראַבעללא“ איז זעהר אינטע־
רעסאנט און שפּאַנענד צוליעב די ווילדע האנדלונגען וועלכע קומען אין
איהם פאָר, און אלע וואס האבען דעם ראָמאַן געלעזען אין „פאָרווערטס“
וועלען אויך מיט פערגעניגען דעם ראָמאַן ווייעדער לעזען אין בוך־פאָרם.

דער ראָמאַן „די שעהנע אַראַבעללאַ“ איז פּראַכטפאל
געדרוקט אויף שעהנעם פּאַפּיר און איז געפאַסט אין א פיינעם קאָווער.

פרייז 25 סענט.

צו בעקומען ביי אַלע בוכהענדלער, ווי אויך ביי די פערלעגער:

HEBREW PUBLISHING CO.,

83-85-87 Canal Street, New York

שלום־עליכם.

בערדיטשעווער טהעאטער

בערדיטשעווער רעסטאראנען.

בערדיטשעווער וויין און שכּורים.

HEBREW PUBLISHING COMPANY,
83-85-87 Canal Street, New York.
1910.

גאנץ בערדיטשעוו

(א ריכטיגע בעשרייבונג פון דער שטאָדט בערדיטשעוו
מיט אלע איהרע אנטיקליך).

פון שלום עליכם.

III.

בערדיטשעווער רעסטאראנען.

שרו בכאן עסט מען פריש און וואָלוועלו שרה אינדיק.״ איבערנעלייענט אזא מין אויפשריפט, קלעטער איך ארויף אויף גליטשיקע טרעפּ אויפ׳ן צווייטען שטאָק פון א רויטען נאקעטען מויער, און האָטש די ריחות וואָס לאָזען זיך הערען אויף די טרעפּ זענען עפּיס נים אזוי איינגענעהמען פאר דער נאָז, נאָר „א הונגעריגער מאָגען קלויבט נישט איבער״ . . .

—וואו איז דאָ ערגיץ שרה אינדיק?—טהו איך א פרעג ביי איין אלטען יודען מיט א געל פּנים, וואָס זיצט אויף דער ערד און פעררעכט איין אלטען מאטראץ.

—ווייט!—מאכט צו מיר דער אלטער און טהוט א פּאטש דעם מאטראץ און עס נעהט פון איהם א גרין רויבעל.

—אוועקגעפאָהרען?—פרעג איך איהם.

—אוועקגעפאָהרען!—מאכט צו מיר דער אלטער און שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ—אוועקגעפאָהרען אויף אייביג! . . .

—געשטאָרבען? ב ר ו ך ד י י ן א מ ת !—זאָג איך און איך וויל מיך ארויסכאפּען צוריק.

—יאָ—מאכט ער—נעשטאָרבען. ערב פסח ווערט זעכס יאָהר אז זי איז געשטאָרבען. גלויבסט מיר איך האָב זי נאָך נים פערגעסען; אויף קיין מינוט אפילו! ווי קען מען דען אזעלכעס פערגעסען? איהר קאָכען, איהר באַקען, איהר בעגעהן זיך מיט דער וועלט, איהר רעדען מיט א מענשען און איהר צוטרעפען מיר מיט מיין שנעון! נאָר איך פערשטעה נים, איך בעדאַרף אייך דען דערצעהלען? איהר האָט דאָך זי מסתמא געקענט?

—פון וואנען—זאָג איך— האָב איך זי געזאָלט קענען, אז איך בין דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבען אין בערדיטשעוו?

—הערסט! הײנט וואָס זשע—זאָגט ער—פרעגט איהר זיך נאָך אויף שרה'ן?

—איך פרעג נאָר נים אויף שרה'ן—זאָג איך—איך פרעג צי איז דאָ דער רעסטאָראַן „שרה אינדיק" וואָס שטעהט אויפגעשריבען אויף דער וואנד. איך וויל עפּיס עסען.

—עפּיס עסען? — מאכט ער צו מיר—הערסט! הײנט וואָס זשע שווייגט איהר? . . . רחל! רחל! און עס בעווייזט זיך א שווארצ־חנ'ור־דינג ווייביל מיט שווארצע לאַכענדיגע אייגעליך מיט פערקאַטשעטע ארבעל און מיט מעהל אויף די הענד, אויפ'ן פארטוך און אויפ'ן פנים.

—וואָס איז שוין ווייטער?—רופט זיך אָן דאָס שווארצ־חנ'ודינגע ווייביל, טהוט זיך א וויש די נאָז מיט'ן ארבעל וואָס אויף דער זייט עלענבויגען—מע לאָזט נים איבערזיפּען די מעהל! אלע מינוט: רחל! רחל!

—זיי ווילען עפּיס עסען.—מאכט צו איהר דער אלטער און הערט נים אויף צו פּאַטשען דעם מאַטראַץ.

—עפּיס עסען?—רופט זיך אָן דאָס ווייביל מיט א מאָדנע מין געזאַנג ווי מע איז מעביר די סדרה, און טרייסעלט אויס דעם פארטוך און פערשיט מיר די אויגען מיט מעהל.—וואָס ווילט איהר עסען?

—וואָס האָט איהר?—זאָג איך צו איהר מיט'ן זעלבען נגון וויאָס זי.

—וואָס ווילט איהר?—זאָגט זי נאָך א מאָל מיט'ן איינענעם נגון.

—וואָס איך וויל?—זאָג איך—המ... פיש איז דאָ ביי אייך געפּיעלטע?

—נאָכ'ן מארק—זאָגט זי—פּיש? א שענער משלן

—נו לאָז זיין באָרשטש—זאָג איך—אז ניט קיין פיש.

—וואו האָט איהר געזעהען—זאָגט זי נאָך האַלבען טאָג באָרשטש? א באָרשטש דארף זיך קאָכען; דאס ווייסט איהר צי ניין?

—אלסדיננג—זאג איך—בעדארף זיך קאכען. א ראָסעל פליישׁ בעדארף זיך אויך קאָכען.

—אבי איהר ווייסט—זאָגט זי—איז גוטן

—נו?—זאָג איך—איז קיין ראָסעל פלייש אויך נימאָ?

—פון וואַנעט — זאָגט זי—האָט זיך גענומען א ראָסעל פליישׁ? ס'איז געווען א ראָסעל פליישׁ, האָט מען איהם אויפגעגעסען.

—נו—זאָג איך—לאָז זיין א יוך.

—מיט וואָס—זאָגט זי— ווילט איהר זאָל זיין די יוך? מיט מאָגע גרייפּליך, מיט א מצה'לי צי מיט מאָנדלען? (א פסח פערבייט זיך בי איהר אויף א קמץ).

—לאָז זיין—זאָג איך—מיט וואָס איהר ווילט, אבי א יוך.

—אויף ווען—זאָגט זי—ווילט איהר זאָל זיין די יוך?

—וואָס הייסט—זאָג איך—אויף ווען? אויף באַלד!

—וואָס הייסט—זאָגט זי—אויף באָלד? איהר ווילט דאָך מסתמא א יוך זאָל זיין פון עוף? וואָסער א טעם האָט א יוך אָהן א עוף? און איין עוף בעדארף מען ערשט האָפּען, שיקען צום שוחט, אָבפּליקען, מאָבען, זאָלצען, אָבגיסען, אויסווייקען און צושטעלען; עס קען ארויס קומען הלוואי אויף אויפדערנאכט.

—ניט זשע מיר אזוי—זאָג איך—וואָס ניט איז: א שטיקיל פליישׁ, אביסיל זופּ, א פרעזשעניצע פון עטליכע אייער, אָדער עפּיס געזאלצענס טאָמער האָט איהר?

—א מאָדנער יוד!—רופט זי זיך אָן צום אלטען—אָלסדינג גלוסט זיך איהם . . . א הערינג אויב איהר ווילט קען איך אייך מאַכען.

—לאָז זיין א הערינג—זאָג איך—אבי גיכער.

—ווי אזוי ווילט איהר?—זאָגט זי—מיט א ציבעלקע?

—מיט א ציבעלקע.

—און מיט עסיג אוי—עך?

—מיט עסיג אויך.

—און מיט בוימעל אוי—עך?

—מיט בוימעל אויך.

זי טהוט ווידער א טרויסעל דעם פארטוך. קאַטשעט אָב די ארבעל, לאָזט זיך געהן נאָך א הערינג און קעהרט זיך אום צוריק.

—ווי אזוי האָט איהר ליעב א הערינג זאָל זיין מיט א מילעך צי מיט א רויג?

—לאָז ער זיין ווי ער וויל זיך—זאָג איך—אבי לאָז ער שוין זיין.

רחל לאָזט זיך געהן און קעהרט זיך אום צוריק.

—נערוויבערטע פישליך עסט איהר?

—פארוואָס ניט?—זאָג איך.

—און אדעסער קעפאליען?—זאָגט זי.

—בכבוד גדול!—זאָג איך

—איך ווייס אָבער ניט—זאָגט זי—צי זיי זענען שוין דאָ? . . . מיר דאכט אז זיי זענען נאָך נישטאָ . . . און אפשר זענען זיי שוין דאָ? . . . ניין, ס'איז נאָך צו פריה! . . . פון דעסטוועגען וועל איך זעהן, טאָמער זענען זיי שוין דאָ . . .

רחל לאָזט זיך געהן און קעהרט זיך אום צוריק.

—אויף יודישע קאָלבאַסען זענט איהר א בעלן?

—אָך!—זאָג איך—אדרבה קויפט, קויפט קאָלבאַסען! איך האָב ליעב קאָלבאַסען.

—איהר מיינט דאָך אוואדאי ווארשאווער קאָלבאַסען?

—נו יאָ—זאָג איך—געוויינטליך וואַרשעווער.

—אזוי?—זאָגט זי—וועט איהר מוחל זיין זיך דורכפאָהרען קיין וואַרשאָ, וועט איהר דאָרטען עסען וואַרשעווער קאָלבאַסען. ביי אונז פערקויפט זיך בערדיטשעווער קאָלבאַסען, פון אונזער אייגענע באַר־ריפעטשער פאבריקע; בעדאַרף מען האָבען צו זיי אייזערנע צייהן; שניי־דען מיט א מעסער איז אוממעגליך, סיידען האַקען מיט א האַק. דער שוואַרצער יאָהר ווייסט זיי וואָס זיי שטופען אַן אהינצו וואָס ס'איז אזוי האַרט! מע האָט אנימעלטען צוהאַקט א קאָלבאַס, האָט מע גע־פונען א צוואָך. א פּנים זיי לייגען אריין צוויעכעס סע זאָל געהן גוט אויף דער וואָג? . . .

—מאַמער וואָלט געוועזען נענוג רעדען?—רופט זיך אָן דער אלטער

—נעה און ברענג צוטראָגען און איין עק לאָז עס האָבען!

—וואָס הייסט גלאַט ברענגען צו טראָגען? מע בעדאַרף דאָך וויסען וואָס ברענגען! איטליכער האָט זיך זיין משוגעת! אָט האָסט דו א שטיינער ליעב געפרעגעלטע פיש. און אנדערע האָבען פיינד געפרעגעלטע, האָבען ליעב באַק פיש . . . צי א שטיינער פאַראַן אורחים ביי אונז א זעלכע, וואָס הייסען זיך אָבקאָכען געהירען און עסען דאָס צוהאַקטערהייט מיט א ציבעלקע און מיט שמאַלץ . . . און ווידער איז פאַראַן אזעלכע, וואָס האָבען ליעב אין מיטען דער וואָך פעטשיא מיט צונעטרוקענטע פענעצליך מיט קנאָבעל . . . און פאַראַן א זעלכע פרעסערס, וואָס ווילען אייך אוועקגעבען די נשמה פאַר איין אנגעפילטע קישקע מיט פאַרפעל . . . און פאַראַן ווידער א זעלכע, וואָס איהר זאָלט זיי אָבנילטען זיי זאָלען אייך נעמען אין מויל אריין איין עסיג פליישו . . .

—איך בעט אייך—זאָג איך—ברענגט מיר וואָס איהר וועט שוין ברענגען, וואָרים איך בין מוידט הונגעריג!

רחל געהט אוועק און דער אלטער רופט זיך אָהן צו מיר:

—נייען מאָס רייד!

—ס'איז אייערע א טאָכטער?—פרעגּ איך איהם.

—וואָסער טאָכטער! — מאכט ער צו מיר — ס'איז מיין ווייב, דאָס אנדערע ווייב ביי מיר. עך, עך, עך! אַוואדאי איז דאָס ניט יענע... יענע עליה השלום איז געווען א יורענע וואָס מע קריגט זי נישט!... דאָס הייסט איך האָב צו דער אויך גאָר ניט, זי האָרעוועט נעביך זעהר געטרייה, אז אָך און וועה איז איהר!... אָט דאָס שטיקיל מאטראַץ, וואָס איהר זעהט, איז אונזער גאַנץ בעטגעוואנט... און דערצו בין איך א קראנקער און א קאַפּריז־נער! אויסשטעהן מיין שגעון—בעדאַף מען זיין שטארקער פון אייזען! דאָס הייסט בטבע בין איך דווקא א גוטער; נאָר מיך אז מע דער'רגזנ'ט מיט א וואָרט איז חיות ניט זיכער: וואָס סע קומט מיר אין האַנד פליהט דאָס אין קאָפּ אריין!—אָט אזא „ספּילשליוּוער“ בין איך!... איהר מיינט איך האָב דאָס איהר ניט געזאָגט פריי־הער, איידער איך האָב זי גענומען? איך האָב איהר געזאָגט, אז קיין האָניג וועט זי ביי מיר ניט לעקען; זי וועט זיין צופריעדען, אז עס וועט זיין א שטיקיל ברויט אין שטוב; פון פלייש און פון מילך שמועסט מען ניט! און האָרעווען האָב איך איהר געזאָגט פריהער, אז זי וועט האָרעווען פאַר דריי...

—צו ליעב וואָס זשע האָט זי אייך גענומען?—פרעגּ איך איהם.

—וואָס הייסט—מאכט ער צו מיר פערוואונדערט—צו ליעב וואָס? און די „שטוב“ איז ביי אייך א הונט?

—וואָסער שטוב?—זאָג איך—אָט דער מויער איז דען אייערער?

—ניין!—מאכט ער צו מיר מיט א געלעכטער—איך מיין די „רעסטאָראַציע“ וואָס איך האָב. ס'איז ביי מיר איין איינגעפיהרט געשעפט שוין פון כמה וכמה יאָהרען. אָט ווי ס'איז ניט געשלאָגען איצטער די פרנסה פון רעסטאָוענען איז פאָרט א שטוב! ווען איהר טהוט א קוק אויף מיין רחל'ן שבת ביי טאָג, אז זי טהוט זיך אָן און גיעהט ארויס אויפ'ן שפאַציר וואָלט איהר געמיינט ס'איז א

גראפיניע! זי איז טאקי קיין עין הרע זעהר א שעהנע. איצט איז זי שוין אביסיל „אָבגעבליאקעוועט“. איהר זאָלט זי געווען זעהן פריהער מיט עטליכע יאָהר! . . .

—וויפיעל קינדער האָט איהר?—מאַך איך צו איהם.

—טע—טע—טע!—מאכט ער צו מיר—קינדער?—אָט דאָס איז די גאנצע צרה, וואָס איך האָב קיין קינדער ניט! . . . אביסיל בראָנפען וועט איהר נעמען? וועל איך אייך געבען אביסיל „שפירעט“.

אָך!—זאָג איך—מיט'ן גרעסטען כבוד.

—איך וועל אייך געבען אין א פינסטערער כלי—מאכט צו מיר דער אלטער און שלעפט ארויס פון בוזעם-קעשענע א פלעשיל און א קליין געגלייזט טעפעלי און גיסט מיר אָן אביסיל „שפירעט“. דאָס ביסיל „שפירעט“ מאכט מיר נאָך א גרעסערען אפעטיט און איך פיהל, אז עס עקט זיך מיר דאָס חיות.

עס קומט אָן רחל מיט'ן הערינג און טהוט זיך א פאטש מיט ביידע הענד איבער'ן קליידיל:

—אוי, א דונער איז מיר! איך האָב גאָר פערגעסען, אז אין שטוב איז ניטאָ נישט קיין בולקע און נישט קיין ברויט! וואָס פאר א געבעקס האָט איהר ליעב? יודישען קוילעטש, צי פראנזאָלים, צי גאָר קאָרן-ברויט?

—וואָס איהר וועט דערזעהן פריהער—זאָג איך—אָט דאָס זאָלט איהר קויפען! איך בעט אייך זעהר איהר זאָלט מיך מעהר נישט פרעגען וואָס איך האָב ליעב! איך האָב אלסדינג ליעב!

—א קאפריזנער אורח!—זאָגט רחל—פערעבענדיוועט נאָך מעהר ווי מיין מאַן . . . מיין מאַן וואָלט א בעלן געווען אלע טאָג א פרישען פידפאליק . . . אלט געבאקען ברויט נעמט ער נישט אין מויל אריין . . . קען דען זיין אלע טאָג פריש געבעקס? דאָס קאָן אויס-פיהרען סיידען קאָביליאנסקי . . .

—נו געה שוין נעה—זאָגט צו איהר דער אלטער—זעהסט דאָך אז זיי חלש'ען עסען! . . .

רחל נעהט אוועק נאָך געבעקס און עס קומט אריין א יודינע א הויכע מיט איין אויג; איין האנד האלט זי אין בוזעם און מיט דער אנדערער האנד קראצט זי זיך אין אויער.

——וואָס טהוט מען, רב משה יענקיל, גיט מיר איין עצה?— זאָגט די הויכע ודינע צום אלטען. ביי מיין שמואלק'לען האָט זיך שוין ווידער צושפּיעלט איין אויעריל . . .

עס קומט אָן רחל מיט'ן געבעקס און מאכט מיר דעם הערינג, און די הויכע יודינע הערט ניט אויף אויסצומאָלען ווי עס רינט ביי איהר שמואלק'לען פון איין אויעריל . . זי האָט מורא זי וועט ווידער מוזען אָנקומען צום רופא, ווייסט זי ניכט צו וואָסער רופא זאָל זי געהן? ווארים צו וואָסער א רופא זי זאָל ניט געהן, ווייסט זי פריהער אז ס'איז ארויסגעוואָרפען, מחמת די באדריפעטשער רופאים, דער רוח זאָל זיי נעמען, זענען גוטע בלוטצאפּערס! א באדריפעטשער דאָקטאָר אז איהר ניט חלילה ווינציגער פון א גילדען, טהוט ער אייך א שמיץ אין פנים אריין! ס'איז איהם קארג צו קרענקען דעם פּראָפעסאָר! . . .

—גיט עפּיס א נדבה א קראַנקען! — מאכט א יוד מיט א בלוי פנים און ציהט אויס א קליין אויסגעטרוקענט הענטיל, וואס איז בעשאפען געוואָרען לכתחילה פאר א סגולה אויף בעטען נדבות . . .

—גיט עפּיס א נדבה א ווייסטען קאַליקע! . . . רופט זיך אָן א נפש וואס געהט אויף די הענד מחמתביידע פיס זענען ביי איהם צו־נויפגעפלאָכטען און אונטערגעבויגען אונטער זיך.

—גיט עפּיס א נדבה א חולה־נופל־דיגען! . . . איך ווארף אוועק אין מיטען דער „סעודה", איך צורעכען זיך פאר'ן עסען און אנטלויף פון דער „רעסטאראציע" וואו דער שווארצער פעפער וואקסט! . . .

בערדיטשעווער וויין

און

בערדיטשעווער שכורים.

IV.

אָך אזא מיטאָג וואָלט גוט געווען פערטרינקען מיט א גלעזיל וויין״. . . אזוי טראַכט איך מיר און דערזעה איין אויפשריפט:

בכאן מוכרים יי״ג וביער למקח השוה.

איך לאָז מיך אראָב אין א פינסטערען קעלער. צווישען פעסער און פעסליך, צעבערס און פלעשליך, און דערזעה ביי דער זייט זיצט א היבשער בחור מיט איין אונטערגע־בונדען געשוואָלען פנים איבער א מולטער און האקט ראָזינקעס מיט א האקמעסער.

—וואו איז ערגיץ דער בעל־הבית? פרעג איך דעם בחור.

—דער בעל־הבית? — מאַכט צו מיר דער בחור און נעמט אָן א פולע זשמעני מיט ראָזינקעס, טהוט א שמיר איבער׳ן מויל און חראָמקעט מיט די צייהן גאַנץ געשמאַק — דער בעל־הבית איז אין קאַמער, ער מאַכט „ווימאָראָזינג״.

—וואס הייסט—זאָג איך—ער „מאַכט ווימאָראָזינג״.

—איהר ווילט וויסען—מאַכט צו מיר דער בחור—ווי אזוי מע מאַכט ווימאָראָזינג ביי אונז אין באַדריפּעטש? מע נעמט ראָזינקעס און מ׳צ האַקט און מע האקט און מע האַקט זיי אריין אין א גרויסער פּאַס אריין, מע בויטעט אָן דאס איבערינגע מיט וואסער פון דער נגילאָפּיאַטקע, און מע מישט אריין האָפּצן, הויבט דאס אן שפּיעלען; און אז סע צושפּיעלט זיך, ווערט א געשטאַנק, אז מע קען דערוואַרגע־

ווערען! נעמט מען א פּאָר עמער „שפּירעט" און מע האקט אריין עפּיס א מין פּראָשעק אזעלכען, וואס מע נעמט דאס אין דער אַפּטהייק, סע קאָסט א גילדען א פּוד; נאכדעם זייעט מען דורך דעם נאנצען ווײַן דורך א גויעשער העמד און מע שרייבט אן מיט קרייד אויף דער פאס: ווימאָראַזינג אקערמאן . . . און אז איהר ווילט דער ווײַן זאָל זיין רויט, נעמט מען דעם איינענעם ווימאָראַזינג און מע פערפארבט איהם מיט גאַלעש־טינט און מע שרייבט אן מיט קרייד אויף דער פאס: באָרדאָ ישן קעשעניוו . . . און אז איהר ווילט זיסען ווײַן, נעמט מען דעם איינענעם באָרדאָ און מע וואַלגערט אהין אריין איבערגעקאָכטען צוקער, אָדער נאָר מאַליעס, און מע שרייבט אן מיט׳ן קריידיל אויף דער פּאס: זמירער פּעאָדאָסיע אָדער איננערשער מאַלאַגע . . . און בעד־ריפּעטשער מבינים זשילאָקען די דאזיגע קאקעפּיציע און לעקען די פינגער! . . . שא אָן געהט דער בעל־הבית, ארויסנעהן זאָל פון איהם די פּארע! . . .

דערזעהן דעם בעל־הבית געהן, הויבט דער בחור אָן צו האקען די ראָזינקעס מיט אלע כוחות.

—וואָס האָט איהר געוואָלט? — מאכט צו מיר דער בעל־הבית, א רויטער יוד נישט קיין הויכער מיט א הייזריק קול און מיט איי־אוגע איין אָפּענס, וואָס אפילו אז ער שלאָפט מוז ער דאס אויף א פּנים האלטען אָפּען.

—א גלעזיל ווײַן.—זאָג איך.

—א לאחדים גלעזיל ווײַן? — מאכט ער צו מיר, דרעליוועט איין אויער און קוקט אויף דער סטעלי.

—א לאחדים גלעזעל ווײַן. — זאָג איך.

—וואָס זשע—זאָגט ער—האָט איהר זיך אראָבגעלאָזט אין קעלער? פאר וואָס זענט איהר ניט ארויפגעגאנגען אויבען? קריכט ארויף און נעמט זיך זייט מוחל רעכטס!

איך קריך ארויף און נעם מיך רעכטס און קום אריין אין א

פינסטע׳רען חדר פול מיט רויך און מיט בלאָטע. עס שטעהען עטליכע משאהאָטעטשנע טישליך מיט הונקענדינע ביינקליך און יודען זיצען רויכערען פאפּיראָסען און טרינקען „ווימאָראָזינ״. זיי זינגען ניט, שרייען ניט, שעלטען ניט, שלאָגען ניט מיט די הענד אין טיש אריין און בע־ווייזען נישט קיין שום מאוסע שטיק. וואָס דען טהוען זיי? זיי זיצען און זופּען דעם „ווימאָראָזינ״ פון די גלעזליך, פעררויכערען מיט א פּאַ־פּיראָס, זיפצען און קרעכצען און רעדען שטילערהייד. אָט זיצען צוויי יודען ביים טישיל, אראָבגעלאזט די קעפּ. מע זעהט אז ס׳איז ביי זיי אויסגעגאַנגען וואַרטער. חאפּט זיך אויף איינער:

—וואס זאגסט דו, שמעון־דוד אויף דעם ווימאראזינ, האַ?

—וואָס זאָל איך זאגען אויף דעם ווימאָראָזינ?—חאפּט זיך אויף דער אנדערער ווי פונ׳ם שלאָף—ס׳איז א ווימאָראָזינ פון גאָט! ס׳איז שוין איין מאל א ווימאָראָזינ.

—מע בעדאַרף איהם פרעגען, צי וועט ער האבען פונ׳ם איינע־נעם ווימאָראָזינ אם־ירצה־השם אויף פסח?

—דו זאָרגסט זיך שוין פאר׳ן פּסח? ביזט שוין א פּנים א בע־וואָרענטער מעניש ארום און ארום? נאָר פסח־דינער ווימאָראָזינ נעהט דיר אָב?

—וואָס רען איך בעט דיך, אז אָך און וועה איז מיר!

—אָז אָך און וועה איז טאקי דיר, אז דו בעדאפּסט זיצען אט אָדאָ דעם גאנצען טאָג. אויסבעהאלטען זיך פונ׳ם ווייב, זי זאָל ניט מאָנען אויף שבת

דערמאָן מיר נישט דאָס ווייב, גיב מיר בעסער מיט א פּאָסטויל אין הארצען! וואָס קען איך איהר געבען? צרות קען איך איהר געבען, אז אָך און וועה איז מיר!

—דו מיינסט מיר איז בעסער? אז אָך און וועה איז מיר אויך!

—איך וויים אז דיר איז אויך ניט בעסער, אז אך און וועה איז אונזביידען! לחיים, לאָמיר זיין געזונד. . .

נאָך צוויי יודען זיצען בײ איין טישיל. איינער מיט אַ גאַנצער קאַפּאָטע, דער אַנדערער מיט אַ צוריסענע קאַפּאָטע. דער וואָס מיט דער גאַנצער קאַפּאָטע רעדט, און יענער וואס מיט דער צוריסענע קאַפּאָטע קוקט איהם גלייך אין דיא אויגען אריין און שאָקעלט צו מיט'ן קאָפּ.

—פערשטעהסט דו שוין וויא אזוי לוי־יצחק דרעהט אויס אַ געשעפט?... לוי יצחק קען זיך אריינדרעהען און דרעהען און פערדרעהען אי זיך אי יענעם, און סוף כל סוף זיך פאָרט אויסדרעהען! ווארום איך אז איך טרעט צו צו אַ געשעפט, שמעק איך פריהער, שאַ, פּאַוואָלינקע, נישט געחאַפּט... און אז איך שמעק שוין נוט אָן וואו עס האַלט, טהו איך מיר אַ פּאָרקע הינטען ארום, דאס, יענעס, לאָקש, בוידעם, ציבעלע, טאָמער אזוי, טאָמער אזוי, וואס וועט אייך ארען ממה־נפשך, וויא זאגט ער נוט איז אַ חיי־שעה!... אי וואס טאָמער טהוט מיר יענער אַ קוק אוועק, און איך דערזעה אז ס'איז אויף צרות, אויף קידער ווידער?... טריט איך מיר אָב אָן אַ זייט און—שאַ! לאז זיך עס טהון אָהן מיר!... אויב ס'איז באַשערט וועט דאס ניט אוועק, און אז מע וועט בעדארפען פּאָרקען וועט מען פּאָרקען... פאראַן אַ פּייטערבארג איז פאראַן!... מיר ווייסען שוין וויא אַ טיהר עפענט זיך... מיר פערשטעהען דאס מין.. מיר קענען די עברי וואס מע דארף... טאָמער דארף מען שרייבען נעפינט מען שוין דעם וואס שרייבט... דער עיקר איז ס'זאָל זיין שטיל, ש ש שאַ!!!

נאָך עטליכע יודען מיט פערשידענע קאַפּאָטעס און אַלערליי מינים קאַשקעטען זיצען בײ איין טישעל און רעדען אַלע מיט אַ מאָל, אזוי אז זייערע ווערטער ווערען צונויפגעגאָסען אין איינעם און עס קומט אויס אַ מישמאַש פון מסחר, פון פּאָליטיקע, פון ווימאָראַזיג, פון אַמאָליגע יאָהרען, פון היינטיגע קינדער, פון דאָקטוירים, פון'ם טראַמוואי, פון דער טאַקסע, פון אַ רוח אין די באַדריפּעטשער

נגידים׳ס טאַטען אריין ! — ס׳איז שווער ארויפצוחאַפּען אויף פּאַפּיר דאָס וואָס עס ווערט דאָ גערעדט . . . און ביי דער זייט שטעהען ווילד פרעמדע יודן, וואס טרינקען ניט קיין ווימאַראַזינג, נאָר זיי זענען אריינגעגאנגען אהער גלאט אזוי, הערען וואס מע רעדט. און טאקי אין איין וועגס זיך אַנגעוואַרעמען . . .

נאָך א קאָמפּאַניע יודען זיצען ארום א טיש, טרונקען ווימאַראַ־זינג, און זינגען א ליעדיל, און דוקא אויף גוי׳עש; נאָר שטיל, אָהן נע־פּילדער, מיט זעהר א וויינענדיגען נוסח, ווי מע זאָגט סליחות אָדער תהלים:

אברהמניו! אברהמניו! אָבינו טי נאַש
טשעמו טי נעפּראַסיש, טשעמו טי נעפּראַסיש
אלהינו נאַש!
אלבאָ נאַס וויקאופּיטי, אלבאָ נאַס וויפּראַסיטי,
לארצנו נאַשו, לזעמליו נאַשו! ? . . .

אז עס האַלט ביים „וויקאופּיטי“ מאַכען זיי דאָס מיט א שטורם מיט א ירגזון, דאָס הייסט מיט תקיפות, מיט שטאַרקייט. נאָר אז עס קומט צום „וויפּראַסיטי“ ווערען זיי מיט אמאָל ווייך, ביינען איין די קעפּ און מאַכען מיט די הענד, ווי להבדיל א פרומער חזן ימים נוראים פאַר׳ן עמוד, און ביים „לארצנו נאַשו“, „לזעמליו נאַשו“, צו וויינען זיי זיך טאַקי מיט טרעהרען ווי קליינע קינדער . . .

עי—עי—עי—עי!—רופט זיך אָן איינער פון דער קאָמפּאַניע, א יוד, וואס דאָס קאַשקעטיל ליגט איהם שוין אויף יענער האלב קאָפּ, די אויגען זענען ביי איהם ווי שלעפעריג און די ציינג פּלאָנטערט זיך שוין אביסיל צווישען די צייהן—וואס וואָלט געווען א שטיינער כדומה למשל מע זאָל אונז אָבנעמען הייסט דאָס ארץ ישראל? הא, יענקיל וואס זאָגסט דו, יענקיל? דו ביזט דאָך עפּיס א יודע נגן!

—ארץ ישראל?—זאָגט יענקיל, ציהט אויס דעם האלז און קראַצט זיך אונטערין קאָלנער—ארץ ישראל? ע! ס׳וואָלט אוודאי געווען ניט

שלעכט . . . עפּיס טהוען זיי זאגט מען דאָך אין דעם, ווי אזוי הייסען זיי? די . . . די . . . די . . .

—די ציוניסטען?—חאַפּט איהם אונטער נאָך איינער—בלאָטע! ס׳וועט גאר ניט זיין פון דעם! איך זאָג אייך אז ס׳וועט גאר ניט זיין פון דעם!

—פאר וואס? עפּיס בעדארף דאך זיין אלסדינג מיט א טעם!

—אזוי, מסתמא ווייס איך, אז איך זאג. איך האב פיינט רעדען גלאט אזוי; דו ווייסט דאך אז איך זאג, איז נעזאגט! . . .

—איהר זענט אלע בהמות! רופט זיך אָן א ראַבּאָוואטע יודיל מיט א לאַסטרינגענע קאַפּאָטע, רעדט פּאוואָלי, צעהלט די ווערטער, לייגט ארויף דעם פינגער אויף דער נאָז, האלט דאס מויל אין א זייט און שמייכעלט צו זיך אליין זעהר געשמאַק און די בעקעליך פּלאַמען איהם—איהר זענט פערד, ווי איך בין א יוד, אוי זענט איהר פערד! איך קוק און שווייג און הער זיך צו וואס איהר רעדט: ציוניסטען, שמיוניסטען, קעבעבע מיט לאַקרעץ . . . איך זעה ארויס, אז איהר ווייסט קיינער נישט מה דקאמרי רביצין! אויב איהר ווילט וועל איך אייך זאָגען וואס דא ליגט! די מעשה דערפון איז אזוי . . . נאָר הערען זאָלט איהר מיט קאָפּ! . . .

ער נעמט דאס בערדיל אין מויל אריין, פערמאכט די אויגען, טראַכט לאַנג לאַנג, און חאַפּט זיך אויף ווי פונ׳ם שלאָף און טהוט א מאַך צום בעל־הבית, קנאַקט צו מיט׳ן פינגער.

—רב זיים זשע מוחל! הייסט געבען נאָך א פלעשיל ווימאָ־ראַזינג! . . .

בּערדיטשעווער טהעאטער.

בערדיטשעווער טהעאַטער.

V.

אַ רויסנעגאַננען פון וויינקעלער האב איך דערזעהן איין אפישע מיט גרויסע אותיות אויף יודיש אָבגעדרוקט די דאָזינע ווערטער:

„דאָס ערשטע מאָל אין בערדיטשעוו"

„דאָס יודישע טהעאַטער"

„דער אמת'ער אדלער פון אמעריקא!!!"

„דער גרעסטער קאָמיקער פון דער וועלט!"

„איהר וועט צוגעהן פאר געלעכטער!"

„אזא באָבע יאכנע איז נאָך ניט געוועזן זינט די וועלט שטעהט!"

„אזא חאָצמאך ווי ביי אונז איז נאָך נאָר נישט געבאָהרען געוואָרען!"

„היינט שפיעלט מען א שפּאָנעל נייע אָפּערא".

„!—קאָלדוניא—!"

„יודען! פארזעצט וואָס איהר האָט!"

„יודען! געהט אין טהעאטער!"

„יודען! איהר וועט זיך מחיה זיין!"

„יודען, לויפט!"

„בילעטין קויפט!"

„ניכער, ניכער"

„ווי א וויכער! . . ."

אונטען נעהען נעחתמ׳עט: דער רעזשיסאָר, דער דיריזשאָר און דער אנטרעפרעניאָר, טאַקי אדלער אליין, „דער אמת׳ער אדלער פון אמעריקא, דער גרעסטער קאָמיקער אין דער וועלט.“

—איהר ווייסט נישט, וואו איז דאָ ערגיץ דאס יודישע טהעאַטער?—טהו איך א פרעג א יודען, וואס לויפט פארביי מיר מיט א פעקיל סחורה אונטער דער האנד.

—דאס יודישע „וואָס“?—מאכט צו מיר דער יוד מיט׳ן פעקיל סחורה און שטעלט זיך אָב און בעטראכט מיר פון קאָפּ ביז פיס.

—דאס יודישע טהעאַטער—זאג איך.

—וואָסער „טרעיאַטער“?—זאגט ער.

—דאס טהעאטער - זאג איך - וואס מע שפּיעלט דאָרטען.

—ווער שפּיעלט דארטען?—פרעגט ער מיך.

אדלער—זאָג איך שפּיעלט דארטען.

—וואָסער אדלער?—מאכט ער צו מיר.

—אדלער—זאָג איך—דער אמת׳ער אדלער.

—פון וואנעט איז ער?—מאכט ער צו מיר.

—פון אמעריקא—זאג איך—איז ער.

—פון אמעריקא?—מאכט ער צו מיר—וואס זשע טהוט ער היער?

—ער שפּיעלט דאָ—זאג איך—אינ׳ם יודישען טהעאטער . . .

—וואס זשע שפּיעלט ער?—זאגט ער.

—„קאָלדוניאָ“—זאג איך—שפּיעלט ער.

—וואס הייסט דאס „גאָלדוניע“?—מאכט ער צו מיר.

איך וויל אוועקגעהן, לאָזט ער מיך נִיט; ער וויל איך זאל איהם נאָר דערצעהלען, וואס איז דאס אזעלכעס „טרעיאטער“, און וואס הייסט „גאָלדוניע“, און ווער איז דער אדלער וואס ער איז געקומען אהער אזש פון אמעריקא? . . . איך דערצעהל איהם און ווי ווייט מעגליך מאַך איך איהם קלאָר, וואס איז אזעלכעס טהעאטער און וואס איז „קאָלדוניאָ“ און ווער איז אדלער. מיין יוד הערט אויס אלסדינג

מיט קאפּ, ביינט זיך אָן, טהוט א שפּיי אויס און נעהט אוועק אָהן א זייטנעזונד.

—בחאַנעביילה! וואָהין לויפסט דו אזוי?—שרייט איין ווייביל צום אנדערען איבער דער גאנצער גאס און חאָרחעלט, קען ניט אויס־רעדען קיין „ר".

—אין „טהעיאַטעה" אחאַן! ענטפערט איהר דאס אנדערע ווייביל אויך מיט א חאָרחלען און מיט א קמץ דאָרט וואו מע דארף א פּתח.—נו, און דו נעהסט גאָר ניט אין טהעיאַטעה אחאַן?

—אחויסנעהן זאָל איהר די נשמה!—מאַכט דאָס ערשטע ווייביל—וואס זאנסט דו צו מיין באדחיפּיטשער נגידית? זי וויל נאָך איך זאָל איהח היינט מאכען די געגז, מאכען זאָל זיך איהח א מכה! און פּחעגלען שמאַלץ, פּחעגלען זאָל מען זי שוין חבונו של עולם! די גאַנצע וועלט נעהט אין טהעיאַטעה און איך דאחף זיין צוגעבונדען, בונדען זאָל מען זי אויף אַלע פּיעה ליבעה גאָט!

—וואס העחסט דו זי?—זאגט דאס אנדערע ווייביל—פּאַח דיי נעלט מענסט דו געהן וואו דו ווילסט!

—איך העח זי ווי המן דעם נחייגער! — מאַכט דאס ערשטע ווייביל—איך לויף א היים און טהו זיך איבעח און געה אין טהעיאַטעה אחאַן; זי זאָל אַפילו אויפלויפען ווי א באַחגו!

ביידע ווייבליך צוגעהן זיך און איך האָב דערוויילע מיט וועמען צו נעהן אין טהעאטער. דאס ווייביל וואס נעהט אין טהעאטער קוקט זיך אלע ווײלע ארום און זעהט אז איך געה איהר נאָך, בלייבט זי שטעהן א ווײלע און נעמט זיך רעכטס—איך נעה רעכטס. זי נעמט זיך לינקס—איך נעה לינקס. זי נעהט פּאַוואָלי—איך נעה איהר נאָך. הויבט אָן דאס ווייביל לויפען ווי מע לויפט אויף א שרפה.

—וואס איז? — פרעגט מען זי — וואוהין לויפסט דו? נאָט איז מיט דיר!

—עפּיס א שלים־מזל!—זאגט דאס ווייביל און ווייזט אָן אויף

מיר—עס געהט מיר נאָך שוין פון א שעה, איך ווייס ניט וואס עס איז! . . .

גיך ווערט בעשאפען ארום אונז א גאנץ רעדיל פון יודען, ווייבער און קינדער. מע הויבט אָן טייטלען אויף מיר מיט די פינ־גער . . . עס פאָהרט דורך פארביי א בעל־עגלה, חאפ איך מיך אריין אין ביידיל און הייס מיך פיהרען אין טהעאטער אריין.

צוגעפאָהרען צום טהעאטער טרעף איך א גאנצע חאליאסטרע בחורים און מיידליך שטעהען אין דרויסען, רעדען און לאכען און שיטען מיט ווערטליך.

—לאָזט דורך דעם פריץ!—שרייט איינער צום אנדערען.

—פאוואָלי איהר וועט איהם חלילה צוקנייטשען דעם קאפעלישו! שרייט נאָך איינער.

קוים מיט צרות, מיט לייד, זיך דורכגעשטופט דורך דער חאַליאסטרע צו דער קאסע, א קליין פענסטעריל. טהו איך א פרעג צי קען איך בעקומען א בילעט, און די חאליאסטרע פון אונטען שטופט מיך און קוועטשט מיך פון אלע זייטען.

—וואָסער א בילעט ווילט איהר?—פרעגט מיך דער קאסיר א דארער בחור מיט א לאנגען גאָרגעל.

—וואָסער בילעטען האט איהר?—פרעג איך דעם קאסיר.

—פאראַן—זאָגט דער קאסיר—אויף א גילען און אויף צוויי גילען און אויף דריי גילען.

—און טהייערער איז נישטאָ ביי אייך?—פרעג איך איהם און די חאליאסטרע בשעת מעשה הערט ניט אויף צו פילדערען.

דערהערט פון מיר אזעלכע דבורים, חאפט זיך אויף דער קאסיר פונ׳ם בענקיל, שטעקט ארויס דעם קאָפ פונ׳ם פענסטעריל און שרייט אויס אויף דער חאליאסטרע מיר גלייך אין פנים אריין:

—א רוח אין אייער ט . . . ט . . . אריין! איהר וועט זיך ניט צוגעהן? אט שיק איך אייך ארויס רב לאָזער דעם גאָראָדאָוואָי

מיט א קישקע וואסערן קומט — מאכט ער צו מיר — אהערצו אין טויער אריין.

די חאליאסטרע טריט אָב אביסיל אויף א זייט און איך שלאָג מיך דורך דורכ'ן טויער אין הויף אריין. אין הויף שטעהט א גרויסער שטאל אָדער שאלאש, וואס פון די ברעטער לייכט זיך דורך א פייעריל און עס לאָזט זיך הערען א געשריי פון מענשען. א האלבע טיהר פון דעם שאלאש שטעהט אָפען און צוויי נעזונדע יונגען שטעהען און געבען אכטונג, מע זאָל זיך נים אריינחאפּען אין טהעאטער אריין אהן א בילעט.

—יודען! איינציגוויז געהט, איינציגוויז! — שרייט א יוד מיט איין אויסגעפליקטער באָרד און מיט א שווערד אויף דער זייט; א פּנים דאס מוז זיין רב אלעזר גאָראָדאָוואָי. נאָר דער עולם הערט איהם ווי דעם קאָטער; מע וויל נישט געהן איינציגוויז; איטליכער וויל פריהער און אלע שפּארען זיך מיט אמאָל.

—לאָז דורך, דו יון מיט דער שפּאגע! דו זעהסט נים ווער סע געהט?—אזוי שרייט איינער און שטופּט זיך דורך מיט גוואלד, שיט מיט ווערטער אויף די אקטעיורען: פייפערן האָלעדראנעץ! נרינער אנרעס! ליידינגע קישקע! . . .

איך קוק מיך ארום: ווער רעדט דאס עפּיס זעהר א קענטליכע שפּראך. איך קוק מיך צו—איך האב איהם דערקענט: ס'איז נח דער שווייצאר פון מיין סטאנציע „האָטעל טערקאליא“. נאך איהם שלעפּט זיך נאָך א גאנץ געזינדיל ווייבער, בחורים און מיידליך.

—ווער איז דאס ווייביל?—פרעגט איהם איינער פון די אקטיאָרען.

—דאס איז מיין ווייביל—ענטפערט נח—דו קענסט נישט מיין שרה פּעריל? און דאס זענען מיינע קינדער.

—און דאס?

—דאס איז מיין שווינער.

—און די דאזינגע?

—דאס איז מיין ווייבס א שוועסטעריל.

—און ווער איז דער יונגערמאן?

—דאס איז איהר חתן.

—און ווער איז דאס מיידיל?

—דאס איז דעם חתן'ס א שוועסטער.

—און ווער איז דער בחור?

—דאס איז דעם חתן'ס שוועסטערס א חתן.

—און ווער איז אָט דאס מיידיל?

—דאס איז זיין שוועסטער. דאס הייסט דעם חתן'ס שוועסטערס חתן'ס א שוועסטער.

—א היבשע משפחה ביי אייך, רב נח! . . .

—זאלץ דיר אין די אויגען, שטיינער דיר אין הארצען!—מאכט צו איהם נח—זאגט חאָטש קיין עין הרע, דו אַקטיאָרשטיק! דו קאָמע־דיאנטשיק! דו בערענטרייבער! דו נאַרנעל רייסער! דו בולקע שלינגער! . .

תיכף נאָך נח דעם שווייצאר שפּאַרט זיך דורך דער משרת פונ'ם האָטעל מיט די גרויסע שטיוויל. איינער פון די אַקטיאָרען וואס שטעהען ביי די טיהר דערלאַנגט איהם א זעץ פון הונטען און שטופּט איהם אריין אין טהעאַטער אריין

נאָך איהם זעה איך פערשיעדענע פּארשוינען שפּארען זיך דורך, מעהרסטענטהייל אהן בילעטען. צווישען די פּארשוינען דערקען איך מיין בעל־הבית פון דעם האָטעל „טערקאַליא“ מיט עפּיס א יודענע זעהר א גראָבע, וואָס נעהט ווי אויף רעדליך און קאטשעט זיך ווי א קאַטשקעלי.

—אַ? איהר זענט אויך דאָ?—מאַך איך צום בעל־הבית און פער־נעם אז ער איז טויב ווי די וואנד

—נישט קשה!—ענטפערט ער מיר און שרייט אויף א קול, גלייך ווי איך וואלט דאָ געווען דער טויבער—זיי זינגען קיין מעשה ניט!

—איהר זענט דאָ דאס ערשטע מאל?—פרעג איך איהם.

—ס׳איז רב ליפעס שטאל—מאכט ער צו מיר—א גאנץ יאהר האלט מען דאָ בהמות, אדער פערד . . .

—קום שוין קום!—רופט זיך אָן צו איהם די גראָבע און טהוט איהם א שלעפ ביי דער פאָלע, און זיי געהען אוועק ביידע און בעזעצען זיך גאנץ אויבען אָן.

—הערט נאָר איהר אקטיאָרען! וואו זענט איהר ערגיץ?

אזוי רופט זיך אָן איינע א דאמע מיט א ווייסען פעדער, און מיט בריליאנטען, און נעבען איהר שטעהט א קאוואליער מיט א קאַפעליש און מיט א נעשערען בערדיל.

עס שפּרינגט אונטער איינער פון די אקטיאָרען, א בחור מיט א קורץ זעקיל, מיט א קויטיג העמד און מיט א הונגעריג פנים.

—וואס וועט איהר עפּיס זָגנען, מאדאם?

—וואס הייסט וואס וועל איך זאגען?—מאכט צו איהם די „מאדאם"—מיר האבען דאָך געקויפט בילעטען, פאר וואָס ווייזט מען אונז נים אונזערע ערטער?

דער לאנגער אקטיאָר מיט׳ן הונגעריגען פנים נעמט ביי זיי די בילעטען און פיהרט זיי צו גאנץ אויבען אָן און וויל זיי בעזעצען, זענען פערנומען אלע בענקליך.

—זייט זשע מוחל, איהר האָט זיך געזעצט נים אויף אייערע ערטער!—מאכט דער אקטיאָר צו א בחור מיט א מיידיל, וואָס זיצען און קנאקען ניסליך פון איין שקארמוציל.

—ווער האָט אייך געזאָגט, אז מיר זיצען נישט אויף אונזערע ערטער?—זאָגט דער בחור און טהוט זיך זיין ארבייט.

—ווייזט אייערע בילעטען!—זאָגט צו זיי דער אקטיאָר און נעמט ביי זיי די בילעטען און ווייזט זיי וואו זיי דארפען זיך זעצען. אסאך נידעריגער.

—וואָס הייסט—מאכט דער בחור—איהר וועט אונז זאגען דעות וואו מיר זאָלען זיך זעצען? וואָס איז דאָ, להבדיל א שול צי וואָס?

דער אַקטיאָר לאָזט זיך אריין מיט איהם אין א לאַנגנען שמועס. דער בחור מיט׳ן מיידיל ריהרען זיך ניט פון די ערטער און קנאַקען ניסליך. דער לאַנגער אַקטיאָר מיט׳ן הונגעריגען פּנים פּרובט זיך ביי אַלע איבּעריגע פּאַרשוינען וואָס אין טהעאַטער, נאָר דאָס גאַנצע פּובּליקום זיצט אויף די ערטער גאַנץ פעסט, קיינער וויל ניט אָבּטרעטען, חאָטש נעם פיהר ארויס דאָס גאַנצע טהעאַטער מיט געוואַלד.

די דאַמע מיט׳ן ווייסען פעדער און מיט די בּריליאַנטען בּייזערט זיך, „וואס איז דאס פאר פּאַראַדקעס אין בּאַדריפּעטשער טרעיאַטער?״ זי שרייט מע זאָל איהר אומקעהרען איהר געלד וואס זי האט בּעצאַהלט פאר די בּילעטען! וואו איז ערגיץ לאָזער נאַראָדאָוואָי?! . . .

עס בּלייבּט אַז מע זאָל בּרענגען עקסטרא פון איהרעטוועגען צוויי שטוהלען און עס ווערט אבּיסיל שטילער.

ביסלעכווייז ווערען אָנגעצונדען די לעמפּליך, וואס רויכערען און לאָזען זיך הערען מיט א שאַרפען רח פון גאַז. איינציגווייז בּעוויזען זיך די כּלי־זמר בּיי דער סצענע, וואס איז איבּערגעצוינען מיט א לייליך. פריהער פון אַלע קומט צו געהן דער בּאַס, א גרויסער יוד מיט גראָבּע פּאות און מיט בּייזע אויגען ווי בּיי א גזלן. בּאַלד נאָך איהם בּעווייזט זיך דער קעסיל־פּויק, א האָרבּאַטער בּחור מיט אויסגעקראָכענע האָר. נאָכדעם קומט דער טראָמייט, א נידריגער יוד מיט גראָבּע ליפּען, דער פליטיסט מיט א טשאַחאָטקע פּנים, און א טרובּאַטש מיט גנבה׳שע אייגעליך, וואָס לויפען אהין און אהער, און א צוויי דריי יונגע לייט מיט פידלען, און ערשט אויפ׳ן סוף דער ערשטער פידלער, דער עלטסטער פון אַלע כּלי־זמר, דער דעריזשאָר.— א רויטער בּחור מיט א ווייסע פּאַפּירענע מאַנישקע, מיט א קורצען פּידזשאַק, מיט שטאַרק אָנגעפּאָמאַדעטע האָר און מיט א גרויסען בּלויען שנופּס. ער שטעלט זיך מיט׳ן פּנים צום פּובּליקום, קנאַקט

אויס אלע פיננער און שמייכעלט פון דערווייטען צו עפּיס א מיידיל מיט ווייסע הענטשקעליך. די גאנצע קאַפּעליע זעצט זיך אויס און מע נעמט זיך אָנשטעלען די אינסטרומענטען. קודם כל טהוט דער דע־ריזשאָר א קלאַפּ מיט'ן סמיטשיק איבערן פידעלע און דער טראָמיי־טער מיט די גראָבע ליפּען גיט א טאָן און תיכף נאָך איהם אלע איבריגע שטעלען א טאָן און הויבען אָן זיך דורכרעדען אויף זייערע אינסטרומענטען: דאָס פידעלי פערגעהט זיך, וויינט און חליפעט; דער טראָמייט מאכט האָלדיר! האָלדיר! ווי איין אינדיק וואס מע האט איהם שטארק צורייצט. דער באַס בורטשעט אונטער ווי א בער, און דער פלייט פייפט זיי אָן אַלעמען, און אינאיינעם קומט דאס אויס א מישמאש, ווי פון עטליכע מאות ווייבער אויף א יריד און א געפּילדער פון אסאך גענז און קאטשקעס . . . עס בעוויזט זיך עפּיס איינער א יונגערמאן מיט א גרינע קאַפּאָטע, טראָגט אין איין האנד א פּאַק מיט פּאפּירען און אין דער אנדערער האנד א האלבע בולקע מיט א שטיקיל הערינג, און זעצט זיך אנידער גאנץ אויבען אָן אויף א קליין בענקעלע אקעגען דער סצענע און בייסט איבער.

—ווער איז דאס?—הער איך ווי די דאמע מיט'ן ווייסען פעדער פרעגט ביים קאוואליער.

—דאס איז זייער סופלירער—ענטפערט איהר דער קאוואליער

—וואס הייסט סופלירער?—פרעגט איהם ווידער די דאמע.

—דאס הייסט זייער פּירזאָגער—זאגט דער קאוואליער . . .

און פון יענער זייט לייליך רעדען זיך איבער די אקטיאָרען צווי־שען זיך פון פערשיעדענע זאכען:

—וואו איז ערגיץ פריידיל צו אלדע שווארצע יאָהר?

—זי איז געגאנגען צום שוסטער. זי האט ניט אין וואס ארויס־צונעהן אויף דער סצענע.

—קראנק געווען געהן ביי טאָג? א שענע פּרימאדאָנע! . . .

—אברהמ'על, טהו אויס די הויזען!

—וואָס מאַכען דיר קאַלי מיינע הויזען?

—אַ שענע באָבע יאַחנע מיט הויזען!

—איך געה דאָך אויבען אַ קליידיל!

—איך וויים, אַז דו טראָגסט אויבען אַ קליידיל. וואָס וועט אָבער זיין אַז מע וועט דיך וואַרפען אין פייער? דעמאָלט פליהסט דו מיט'ן קאָפּ אַראָב און מיט די פיס אַרויף, וועט מען אַרויסזעהן די הויזען . . .

—גיב מיר בעסער אַ ציה טהון פון דיין פּאַפּיראָס, דו פּאַרכויץ! . . .

—האָצמאַך! וואו איז דיין באָרד? פּאַרוואָס קלעפּסט דו שוין ניט אָן די באָרד? . . . רבקה! שמיר אָן דאָס פּנים מיט קרייד! . . . מנשה'קע! מאַך דיר אַ האָרב פון אונטען ס'זאָל אויסקומען בעסער! . . . וואו איז ערניץ די פיס? ווער האָט געבראַכט די פיס פון יאַטקע? טויזענד מאָל האָב איך אייך געזאָגט אַז מע שפּיעלט „קאַלדוניאַ" בעדאַרף זיין אַ פיס! . . . דער רוח זאָל אייך נעמען! וועלווילי! וואָס ביזט דו פאַר אַ רעזשיסאָר, דו יאָלד איינער?! . . .

פלוצים ווערט אַ קלאַפּעריי אין טהעאַטער אַז מען קאָן טויב ווערען. עס פליהט דורך איינער מיט אַ גלעקיל און קלינגט. עס געהט אַוועק עטליכע מינוט. דער עולם הויבט אָן ווידער צו שרייען און צו קלאַפּען. יענער לויפט ווידער דורך מיט'ן גלעקיל. און אַזוי עטליכע מאָל, ביז דער רויטער פידלער האַפּט זיך אויף, טהוט אַ מאַך עטליכע מאָל מיט'ן קאָפּ אַרויף און אַראָב, מאַכט צורעכט דעם קאָלנער מיט ן בלויען שניפּס, טהוט אַ זעץ מיט'ן שטעקעל; און די כלי זמר שפּיעלען אָב אַ „שטיקיל". הויבט דער עולם ווידער אָן צו שרייען און צו קלאַפּען, שפּיעלען די כלי זמר נאָך „אַ זאַך"; עס ווערט ניט שטיל ביז עס הויבט זיך אויף דער לייליך און די „שפּיעל" הויבט זיך אָן.

צום אַלעם ערשטען געהט אַרויס אַ מיידיל מיט איין אונטערשט קליידיל און מיט צופלאָכטענע האָר, גלייך ווי עמיצער וואָלט זי נאָר וואָס אויסגעפּאַטשט, און הויבט אָן זינגען אַ טרויעריג ליעדעל פון איין

אָרימע יתומה מיט'ן נוסח פון „סטאָיט נאָרא וויסאָקאיאָ וויסאָ־קאיאַ"! . . . און דאס נאַנצע פּובליקום האָלט זי אונטער; פריהער שטיל, וואָס ווייטער אַלץ העכער און העכער, אזוי אז מע הערט שוין מעהר ניט דאָס מיידיל זיננען, נור דאָס פּובליקום, שפּרינגט ארויס איינער פון די אַקטיאָרען אויף דער סצענע און בעט רעם עולם „עס זאָל זיין שטיל"! דער עולם ווערט שטיל, אָבער נישט אויף לאַנג. דאָס מיידיל הויבט נאָר אָן צו זיננען, אזוי זיננט מיט איהר גאַנץ קהל. עס שפּרינט ארויס ווידער אַמאָל דער איינענער אַקטיאָר נאָך אמאָל און נאָך אמאָל, ביז ער נעהט ארויס פון די כלים און זאָגט זיי מיט'ן האַרבען וואָרט:

—איהר וועט ניט אנשטימט ווערען? אָט רוף איך ארויס רב לאָזער נאַראָראָוואָי מיט דער קישקע, וועט א רוח אין אייער ט . . . ט . . . אריין! . . .

דער עולם הערט אויף צו זיננען, נאָר מע זאָגט מבינות, איט־ליכער נאָך זיין פערשטאנד, דער זאָגט אז זי קאָן אזוי זיננען ווי איך טאנצען . . . דער זאָגט אז זי זיננט דווקא ניט שלעכט . . . דער זאָגט, אז זי האָט א קול פון א „ריקבעט", און דער זאגט אז מיצער זאָל איהר אונטערטראָגען א בולקע וואָלט ער פערדינט א מצוה. די אונטערשטע בענק שרייען ס'זאָל זיין שטילער! נאָר עס העלפט ניט. ביז עס פליהט ארויס אויף דער סצענע האָצמאָך, א יוד מיט א מאָדנע שטריימיל, מיט איין האַלבע באָרד מיט לאַנגע פּאות כמעט ביז'ן גאַרטיל, מיט שיך און זאָקען, מיט איבערגעקעהרטע אוינען און מיט א האָרב אויף די פּלייצעס. האָצמאָך טראָגט מיט זיך א קאָשעק מיט סחורה, לויפט ארום איבער דער סצענע ווי א משוגענער און רעכענט אויס, וואס ער האט צו פערקויפען: „בייטשעליך, שטע־קעליך! שוועבעליך, מעסערליך! זאָקען פּאַפּירענע! קליידליך קרישטאָ־לענע! שפּילקעליך, בייוועלידך! קויפט עפּיס ווייבעליך"! . . . און טהוט זיך אלע מאָל א חאַפּ ביי די פּאות, א שפּרינג און א געשריי:

—האַצמאַך, דער רוח זאָל מעך נעמען! . . .

דער עולם ווערט אזוי נתפעל פון האַצמאַכען, אז עס ווערט איין איינלײנעניש אויף א האלבע שעה, מע פאַטשט בראַוואָ, מע שרייט „האַצמאַך!“ מע קלאפט מיט די שטעקענס איבער די בענק, מע וויל נאָר נישט אויפהערען. האַצמאַך פרובט זיך איינשטילען דעם עולם; ער שטעלט זיך אוועק און מאכט מיט די הענד, הויבט מען אָן נאָך מעהר צו שרייען: „האַצמאַך! א טענציל, האַצמאַך! האַצמאַך! . . . פלוצים . . .

פלוצים האט עפּיס נעגעבען א פּאַטש מיט די פלינעל, א פליה פון אויבען אראָב און א פאַל גלייך אויפ'ן הוט מיט'ן ווייסען פעדער פון דער דאמע מיט די בריליאַנטען. די דאַמע הויבט אָן פאר שרעק צו חלש'ען און אין טהאַטער ווער מיט אמאל א בהלה מיט א נעשריי: „געוואלד, יורען, ראטעוועט! ראטעוועט!“ איינער האט א נעשריי געטהון: „עס ברענט!“—און מעהר האט מען נישט בע־דארפט. ס'איז געוואָרען א שפּרונגעניש איבער בענקליך, א שטו־פּעניש, א קוועטשעניש, א לויפעניש איבער קעפּ צו דער טיהר מיט א געשריי: „חאַסי וואו ביזט דו? . . . יענקיל אהער! . . . רבקה, האלט זיך! . . . מאָטיל, איך שטאַרב! . . . ברכה, שריי ניט! . . . בעני, וואו איז יענטיל . . . מאַמע, אָט בין איך, מאַמע! מאַמע! . . .“

נאך איין מינוט וואָלט פון אונז אלעמען געווארען א תל אין איין אוינענבליק. א גליק וואס נח דער שווייצאר פון מיין האָטעל איז געפאלען אויף א שכל, און האָט אונז אלע אויסגעלייזט פונ'ם טוידט. ער איז ארויפגעשפּרונגען אויף א בענקיל און האט זיך אָנגערופען צום פובליקום אויף א געמבע:

—שוטים! נאראָנים! ליימענע גולמ'ס! גלאַטע בהמות! ציגענע בערד! נארישע נאָרגלען! ווייבערשע נשמות! וואס פילדערט איהר? וואס שרייט איהר? וואָהין לויפט איהר? אָט ווערט פון אייך באלד א פּרעזשעניצע! טפשים! פאר ווען האט איהר אייך דאָ איבערגעשראָקען?

פאר א נאריש עוף? איהר זעהט דען ניט, אז איין עוף איז אראָבגע־שפּרונגען פון דער „סידעלע״? רבֿ לאָזער, וואָס שווייגט איהר! שטעלט אָז די קישקע! . . . כלי־זמרים! א רוח אין אייער ט. . . ארייז, א פריילֿיכס טאדע רידערירארערידערא דערידע!!!

די כלי זמר האפּען אָב א פריילֿיכס און דער עולם הויבט זיך אָן אויסצוזעצען צוריק אויף די ערטער. . . איך גנבֿ'ע מיך ארויס פאוואָלינקע פונ'ם טהעאטער, חאפּ א ביידיל און הייס מע זאל מיך פיהרען אויף דער סטאנציע, אין „האָטעל טערקאליא״. דאס ביידיל העצקעט מיך איבער די שטיינער און שטעלט זיך אָב אלע ווילע און העצקעט ווייטער.

—וואס שטעלט איהר זיך אָב אלע מינוט? — פרעג איך דעם בעל־עגלה.

דער רוח ווייסט זיין!—ענטפערט ער מיר—וויא! עס האָט זיך זיי פערנליסט בעלֿייכטען אונזער באדריפּעטשער בלאָטע, האָבען זיי אויס־געקלֿעהרט עפּיס א מין בעלייכטונג „לאמטעדערידעמס" אזעלכע, וואס איבער זיי קאן מען נישט פאָהרען, מחמת די פערדליך שרעקען זיך פאר די סטאָיפּעס. זיי זענען נישט געוואהנט געוואָרען ביי אונז מע זאל זיי בעלֿייכטען, וויאָ! . . אלע מאָל, אלע מאל, קלֿעהרט מען צו א נייע צרה: פריהער א טראמבליק, איינגעזונקען זאל ער ווערען! וויאָ! . . . נאכדעם לאמטעדרידעמס אויף צו שרעקען די פערד, און איצטער זאגט מען וועלען זיי שוין פערוועהרען דאס וואסער פון דער גנילאָפּיאט־קע . . . זיי גראָבען עפּיס ברונעם אזעלכע, און זאגען אז דאס וואסער פון די ברונעס איז בעסער ווי דאס וואסער פון דער גנילאָפּיאטקע. וויאָ! . . . עס וועט זיי, מאָלט אייך, העלפען ווי א טוידטען באנקעס, מחמת די וואסער־פיהרער זאגען, אז זיי זאלען וויסען דער טוידט זאל זיי זיין וועלען זיי ניט דערלאזען, אז באדריפּעטש זאל טרונקען נאָר ברונען־וואסער! וויא! . . . זיי ווייסען שוין גאָר ניט וואָס אויסצו־טראכטען, די נגידים ברענען זאלען זיי! מע זאגט אז עס וואכסט

יאקבי פון יעהופעץ . . . די יעהופעצער נגידים פעהלט א פנים גור קאפ־וועהטאַנג? וויאַ! . . . זיי זיצען און ברעכען זיך די מוחות, ווי אזוי נעמט מען צו ביי יודען פרנסה, אויסרייסען ביים אָרימאַן דעם לעצטען ביסען ברויט פונ׳ם מויל . . . א מיתה מהומה זאָל אויף זיי קומען דאָרטען אין יעהופעץ! וויאַ קינדער, וויאַ! . . .

מאַסליאַנסקי'ס דרשות

אין בוך־פאָרם

ווער האָט דאָס אַמאָל ניט געהאַט דעם פערגניגען צו הערען דעם פאָלקס־רעדנער מאַסליאַנסקי? מאַסליאַנסקי'ן הערען אַלע. יעצט זיינען די בעסטע רעדעס פון דעם מטיף מאַסליאַנסקי ערשיענען אין בוך־פאָרם, דאָס בוך וועט בעגעגענט ווערען מיט פרייד ביי די אלע וואָס האָבען געהערט אַמאָל מאַסליאַנסקי'ן.

שוין יאָהרען לאַנג אַז מאַסליאַנסקי האַלט זיינע פאָרטרעגע אַלע פריי־טאג איוף דער נאַכט אין דעם „עדיוקיישיאָנאַל אַלייענס" פאַר הונדערטע צוהערערס.

מאַסליאַנסקי'ס רעדעס זיינען אימער אַ שטאַרקע פראָפּאַגאַנדא פאַר העברעע אידעאַלען, פאַר אַ ריינעם אידישען לעבען, פאַר אידישע איינינג־קייט און אידישער זעלבסטבעוואוסטזיין.

ניט אומזיסט איז מאַסליאַנסקי אַ ליעבלינגס־רעדנער ביים אידישען פובליקום.

מאַסליאַנסקי איז ניט קיין בעל־דרשן, נור אַ מטיף. אַ בעל־דרשן האָט מעהר אין זינען צו פערענטפער'ען אַ קשיא אויף אַ שווער שטיקעל גמרא, און דער עיקר צו מוסר'ן דעם עולם פאַר וואָס ער איז ניט פרום גענוג. די פראַגען פון אידישען לעבען, פון אידישען כלל, די פראַגען פון דער צייט אינטערעסירען דעם בעל־דרשן גאָר ניט, אָדער זעהר ווייניג.

אנדערש איז דער מטיף. אויך ער „פערבראָקט" אַמאָל זיינע רעדעס מיט אַ פסוק פון תנ"ך, מיט אַ שטיקעל גמרא, דאָס איז אָבער מייסטענס גענומען אַלס איללוסטראַציאָן, אַלס ביישפיעל פאַר אַן ערשיינונג פון היינ־טיגען לעבען.

מאַסליאַנסקי איז אַ מטיף און איהם הערען דעריבער מיט פערגניגען עלטערע אידען און אויך דער יונגערער דור, וואָס פערשטעהט אידיש.

מאַסליאַנסקי'ס דרשות זיינען איינגעטהיילט אין 3 טהייל'ען: ערשטער און צווייטער טהייל ענטהאַלטען רעדעס אויף שבתים און ימים־טובים אין אידיש, דער דריטער טהייל איז אין העברעאיש און איז איין אבסטראקט פון א ים רעדעס וואָס מאַסליאַנסקי האָט געשאַפען אין דער העברעאישער ליטעראַטור.

מאַסליאַנסקי'ס דרשות זיינען געבונדען אין צוויי פראכטפאָלע בענדער.

פּרייז 1.50, פּאָרטאָ פריי.

צו בעקומען ביי אַלע בוכהענדלער ווי אויך ביי די פערלעגער

HEBREW PUBLISHING COMPANY,

83-85-87 Canal Street, New York.